

УДК 821.161.2-1.09 (Тичина)+821.112.2(436)-1.09(Рільке)

Журба С. С.

кандидат філологічних наук, доцент
КПІ ДВНЗ «Криворізький
національний університет»

П. ТИЧИНА ТА Р. М. РІЛЬКЕ: ПОЕТИЧНА МОЛИТВА МИТЦІВ

У статті аналізується молитва у поетичних творах Павла Тичини та Райнера Марії Рільке. Особлива увага звертається на образ Бога у віршах поетів та модифікацію біблійного жанру молитви: молитва-звертання, молитва-прохання, молитва-діалог, молитва-настанова.

Ключові слова: молитва, сакральне слово, образ Бога, ліричний герой, індивідуально-авторська інтенція.

В статье анализируется молитва в поэтических произведениях Павла Тычины и Райнера Марии Рильке. Особое внимание обращается на образ Бога в стихах поэтов и модификацию библейского жанра молитвы: молитва-обращение, молитва-просьба, молитва-диалог, молитва-установка.

Ключевые слова: молитва, сакральное слово, образ Бога, лирический герой, индивидуально-авторская интенция.

The article analyzes meaning of prayer in the poetry of Pavlo Tychyna and Rainer Maria Rilke. Emphasis is drawn to the image of God in the verses of poets and modification of the genre in the biblical prayer, the prayer of appeal, prayer request, prayer dialogue.

Keywords: prayer, the sacred word, the image of God, lyrical hero, individual-authorial intention.

Сучасне літературознавство активно осмислює вплив християнської етики на творчість письменників. Європейські та вітчизняні митці, використовуючи сакральні тексти, прагнули засобами своєї мови перекодувати містичний зміст Святого Письма, насичуючи його морально-етичним змістом і наближуючи до часу своєї епохи. Поетичними текстами, через які репрезентовано містично-сакральне слово є гімн, молитва, пісня, реквієм, псалом, сповідь, заповіт.

Молитва у свідомості людини тісно пов'язана із священним наповненням слова. Сакральний зміст молитви визначається у проголошенні віруючим особливих слів («внутрішнє слово»), звернених до Бога, надприродних сил, що виражається у проханні, поклонінні чи просто викладі думок. Молитва, як розмова з Богом, особливий контакт з ним є надто особистою, таємною, щирою та довірливою, і часто супроводжується мімікою та жестами. З молитовним словом людина звертається до Бога в радості й скорботі, тривозі й щасті, достатку і біді. В залежності від прохання визначають такі види молитв: молитви, моління, прохання, подяка (1 Тим. 2, 1) [Біблія 2002:144]. З молитвою звертаються до Бога, Богородиці Діви Марії, святих.

Питання функціонування жанру молитви у вітчизняному поетичному дискурсі осмислюється у працях В. Антофійчука, І. Бетко, Т. Белобрової, Т. Бовсунівської, О. Ткаченко. Дослідженню генези та еволюції молитви як літературного жанру присвячена монографія «Молитва як літературний жанр: генеза та еволюція» (2008) Ірини Даниленко, у якій виділено жанрові модифікації молитви: *«псаломний/молитовний переспів або стилізація та різноманітні жанрово-віршові різновиди індивідуально-авторської молитви (похвали, подяки, елегії, ліричні медитації, духовні епіграми на честь Тройці, Христа, Богородиці, апостолів, святих та ангелів і своєрідні добірки таких епіграм («вінці»), панегіричні книги тощо»* [Даниленко 2008:69]. Модифікації жанру молитви у літературі початку ХХ століття представлені у творах

українських – П. Тичини, Б. І. Антонича, Ю. Шкрумеляка, Н. Лівицької-Холодної, О. Лятуринської, Є. Маланюка та європейських митців – М. Цветаєвої, А. Ахматової, Р. М. Рільке, Т. Еліота, і є виявом індивідуально-авторської інтенції поетів.

Релігійність ранньої творчості Павла Тичини у сучасному літературознавстві осмислена літературознавцями – М. Гоном, П. Дунай, Г. Ключеком, М. Павленко, С. Тельнюком та іншими, які вказують на вплив релігійно-філософських систем на твори митця та інтерпретацію біблійних образів поетом. Серед останніх досліджень слід відзначити працю В. Мартинюка «Християнство в структурі поетичного мислення Павла Тичини (ранній період)» (2010), в якій окреслено інтеграцію євангельських мотивів та біблійних образів ранньої творчості поета в літературознавчий простір у контексті Святого Письма. Образ України, Бога, християнських святих у творчості Р. М. Рільке осмислені у дослідженнях О. Ізерського, Л. Кравченко, І. Лисенко, Д. Наливайка. Вивченню індивідуально-авторських концептів поетичних текстів австрійського митця присвячена монографія «Бог» и «ангел» в поэзии Р. М. Рильке (конкорданс и интерпретация)» (2007) російської дослідниці Інни Воробей.

Дослідження «молитовного тексту» віршів Павла Тичини та Райнера Марії Рільке у порівняльному аспекті ще не було предметом наукового розгляду, тому виникла потреба в осмисленні цього аспекту.

П. Тичина та Р. М. Рільке часто вживають у своїх поезіях слова «молитва», «молюся», «молитися», засвідчуючи не тільки свою релігійність, але й визначаючи свій духовний стан. Спілкування ліричного героя з Богом виражається у поетичних текстах через молитву-благання, молитву-прохання, молитву-скаргу, молитву-подяку, молитву заступництва, молитву прослави.

Поетична молитва відрізняється від традиційної канонічної християнської молитви, адже це не просто прохання, а своєрідні роздуми ліричного героя над своєю сутністю, над сутністю світу, намагання осягнути-пізнати самого себе та навколишній світ через пізнання Бога. Шлях ліричного героя до пізнання світу,

Господа і самого себе нелегкий, тому що Бога можна знайти у праведному житті. На думку І. Даниленко, *«імітуючи сакральний діалог з вищими силами, літературна віршована молитва актуалізує світоглядні та творчі акценти, активізує жанрові засоби (лінгвістичні, образні, стилістичні, ритмічні), спрямовані на нарощення експресивності художнього світу, психологізацію медитативного начала, посилення ліричної рефлексії»* [Даниленко 2012:46].

Поетична молитва яскраво представлена у збірках «Сонячні кларнети» Павла Тичини та «Книга годин» Райнера Марії Рільке. Український поет у 1915 – 1916 роках підготував збірку «Панахидні співи» (вийшла тільки у 1993 році), куди увійшли поезії «Благословен еси Господи», «Плачу і ридаю», «Світає». Збірку «Сонячні кларнети» називають своєрідною молитвою, розмовою з Богом. *«Душа його «Сонячних кларнетів» настільки чиста, світла і свята, що не могла не відчутти Бога як всесвітню гармонію, як музику всесвітнього оркестру»*, – зазначає М. Павленко [Павленко 1999:5]. У віршах виразно проявляється здатність поета говорити з Богом, сповідуватися перед ним, творити поетичні молитви. *«Послав я в небо свою молитву: О Боже, Боже, спини ти кров»* [Тичина1990:32], – власне це звернення Павла Тичини до Творця засвідчило його несильну віру в Бога, схиляння перед Ним і прохання про гармонію у світі, сповненому кровопролиття. Як початок молитви у католиків «Stabat Mater» прочитується назва поеми П. Тичини «Скорбна Мати».

Збірка «Книга годин» («Stundenbuch») Райнера Марії Рільке написана у формі монологу ченця, зверненого до Бога, і складається з трьох частин, або циклів: «Книга життя чернечого» («Das Buch vom mönchischen Leben», 1899), «Книга прощ» («Das Buch von der Pilgerschaft», 1901), «Книга убогства і смерті» («Das Buch von der Armut und vom Tode», 1903). Поява збірки є наслідком двох подорожей поета по Росії та Україні, які відбулися у 1899 і 1900 рр., під час яких він відвідав Києво-Печерську Лавру, присвятивши їй кілька поезій. Центральним у віршах митця є образ Бога, який, на думку Інни Воробей, постає у двох видах: молитовному та міфічному. До молитовного дослідниця відносить збірку «Книга годин (Часослов)», до міфічного – поезії, у яких є

слово «Gott» або його синоніми [Воробей 2007:41]. Бог у Рільке – це життєдайна стихія, і він знаходиться не вгорі, на небі (як це традиційно для християнської релігії), а в корінні. Рух до Бога проголошується у книзі головним способом існування.

Ліричний герой у творах обох авторів постає досвідченим молитвеником, для якого молитва – вияв його душі, потреба у близькому спілкуванні з Богом, адже *«Ти – внутрішня істинна, Ти – суть, що залишилась в глибині»* («Ти – майбутнє, Ти – жива твердиня...» Р. М. Рільке) [Рільке], і перед Творцем герой *«в молитві знов схиляюсь»* («На мить забувши про себе самого» Р. М. Рільке) [Рільке], стає *«на коліна слухать Господа велінь»* («І являвсь мені Господь...» П. Тичини) [Тичина 1990:267]. Вірші «Книги годин» є відвертою розмовою ліричного героя з Господом.

І в П. Тичини, і в Р. М. Рільке всі звертання до Бога виражені власною назвою або особовими займенниками *Ти, Твій, Тебе*. У Тичини:

Прокинувся я – і я вже Ти;

Навік я взяв, що Ти не Гнів [Тичина 1990:30],

Господа Милосердного прославляли [Тичина 1990:122];

у Рільке:

Ти є прийдешнє, вранішні світи

над рівнями правичності, роса.

Ти півня ранній скрик у небеса,

заутрення, і діва, і яса,

чужинець, матір, помирання [Рільке];

неподільне твориво Творця [Рільке].

«Пізнання Бога – це найкоротший шлях до осмислення світу» [Воробей 2007: 51], саме тому ліричний герой Рільке хоче бути відданим Богові, служити йому завжди. Молитва його щира, вона у пізнанні сутності буття, що черпається з книг, у єднанні з духовними початками світу:

Моя молитва не блюзнірство, ні:

це наче давні книги, де щодня

тисячократно – я Твоя рідня [Рільке].

Молитва-настанова звучить із уст ліричного героя, який звертається до брата:

Молись хоч так:

«Ти смисл глибокий мій,

Тебе, повір, я не розчарую,

в своїй крові я вихор й вітер чую... [Рільке].

Бог у Рільке виступає суттю людини, її духовним наповненням, що пульсує в речах й істотах, тому органічне злиття ліричного героя з «живим космосом» і неподільна єдність з ним пронизує рядки молитви-звертання:

Згаси мій зір - я все ж тебе знайду,

Замкни мій слух - я все ж тебе почую,

я і без ніг до тебе домандрую,

без уст тобі обітницю складу [Рільке].

У збірці Р. М. Рільке наявна така форма як молитва-роздум:

І попри нескінченні втечі, ті,

що є від себе, начебто з тюрми, –

велике чудо світу вчули ми:

життя переживеться в повноті.

Хто проживає це життя? Ачей,

незіграна мелодія речей,

неначе в арфі, в сутінках? Чи ці

понад водою тихі вітерці,

чи ці галузки, їхнє майво гоже,

чи ці духмяноткані квіти, може,

чи ці старі алеї? А чи ці

тварини теплі десь на манівці,

чи ці птахи понад зелене ложе?

Чи це є Ти, животворящий Боже? [Рільке].

Поет говорить про Бога, який живе у всьому, наповнює речі, є причиною та наповненням оточуючого світу, приймає участь у житті людей, і робить це незалежно від того, знають про це люди чи ні, адже він – закон або ж глибина.

Індивідуально-авторське наповнення поезій-молитов – це особисте звернення молільника до вищих сил, до Бога, що у довільній формі виражає сокровенні потаємні почуття у проханні про духовну допомогу, молитві-бесіді, подяці Господу. І. Даниленко вважає, що *«визначальним чинником у продукуванні жанрових модифікацій особистої молитви в поезії стає характер авторської інтенції, що впливає на процес жанротворення, оскільки молитва є метажанром за своєю суттю»* [Даниленко 2012:49].

Серед молитов Павла Тичини дослідник В. Мартинюк виділяє ранню, молитву-скаргу, молитву благальну [Мартинюк 2010:11], зокрема благальна (*«Скажи, як благу тебе, як молити?»*) [Тичина 1990:252], молитва-скарга (*«Послав я на небо молитву-скаргу...»*) [Тичина 1990:262] є вираженням духовної сутності ліричного героя і митця. Своєрідною молитвою-медитацією можна назвати поезію *«Квітчастий луг і дощик золотий»*, герой якої відчуває повне умиротворення, блаженство від споглядання природи, її мелодії:

Стою. Молюсь. Так тихо-тихо скрізь, —

Мов перед образом Мадонни [Тичина 1990:23].

Молитва до Богородиці (Діви Марії, Мадонни) вважається однією з найсильніших у християнській релігійній традиції, саме тому цей образ використав поет.

Вірш *«Світає»* містить елементи бесіди з Господом:

Світає...

Проміннями схід ранить ніч, мов мечами.

Хмарки золоті поспішають на битву

Безмовні тумани тремтять над полями,

І з ними стаю я на ранню молитву:

О зглянься над нами!

За що нас Ти раниш у серце мечами? [Тичина 1990:27].

Тривожний настрій вірша підкреслюється яскравими метафорами: *«схід ранить ніч»*, *«безмовні тумани»*, які передають внутрішній стан ліричного героя, його біль і молитву-прохання. Лексичний склад молитов П. Тичини свідчить про обізнаність поета з конфесійною лексикою (дзвонні згуки, хітон,

хрестом розіп'явши руки, розіп'яте серце) та християнську освіченість митця (був сином сільського паламаря й сам співав у церковному хорі).

Цикл «У соборі» складається з двох частин, які організовані за принципом контрасту. У першій – образ собору має предметно-реалістичну функцію – ліричний герой молиться. Це молитва за себе і за людей:

Тут говорить з Богом

Тут йому скажу?

(Хтось заплакав за порогом) –

З херувимами служу!

Жду я, ждуть всі люде –

І нема Його.

Гнуться, гнуться, гнуться люде

Дожидаються Його [Тичина 1990:74].

Скрізь релігійну оболонку пробивається бажання суспільного оновлення.

Невичерпним джерелом богопізнання, що наповнене сакральним змістом, для віруючої людини є молитва. Літературні молитовні твори «імітують сакральний діалог з вищими силами» (І. Даниленко). Щира подяка Господові, похвала, прохання, діалог у поезіях збірок «Сонячні кларнети» та «Книга годин» є невід'ємними від інших мотивів. Молитва у поезіях П. Тичини та Р. М. Рільке розкриває внутрішній стан ліричного героя, виконує роль самоідентифікації особистості, прагнення спілкування з Господом, внаслідок чого духовна гармонія набуває довершеності і цілковитого сприйняття Бога-Творця.

БІБЛІОГРАФІЯ

Біблія 2002 – Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / пер. проф. І. Огієнка. — К. : Українське Біблійне товариство, 2002. – 1375 с.

Воробей 2007 – Воробей І. А. «Бог» и «ангел» в поэзии Р. М. Рильке : монографія / І. А. Воробей. – Пятигорск : ПГЛУ, 2007. – 120 с.

Даниленко 2008 – Даниленко І. Молитва як літературний жанр: генеза та еволюція : монографія / Ірина Даниленко. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 304 с.

Даниленко 2012 – Даниленко І. Загальні тенденції модифікації жанрового канону молитви в українській ліриці ХХ століття / Ірина Даниленко // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – Вип. 28. – С. 45-54.

Мартинюк 2010 – Мартинюк В. К. Християнство в структурі поетичного мислення Павла Тичини (ранній період творчості) : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук : 10.01.01 – українська література / Василь Кирилович Мартинюк. – Івано-Франківськ, 2010. – 22 с.

Павленко 1999 – Павленко М. Релігійність «кларнетного» Тичини / М. Павленко // Українська мова та література. – 1999. – Ч. 14. – С.5.

Тичина 1990 – Тичина П. Сонячні кларнети : поезії / Павло Тичина. – К. : Дніпро, 1990. – 399 с.

Рільке – Рільке Р. М. Поезії [Електронний ресурс] / Райнер Марія Рільке ; пер. Мойсея Фішбейна. – Режим доступу : <http://mosesfishbein.blogspot.com/search?updated-min=2011-12-01T00:00:00%2B02:00&updated-max=2012-01-01T00:00:00%2B02:00&max-results=20>